

Het Schoonhoven-reliëf in het postkantoor

Het meeste werk van de Delftse PTT-ambtenaar en kunstenaar Jan Schoonhoven hangt in musea of galleries, waar alleen geïnteresseerden op afkomen. Dat lot is nu ook het Delftse Postkantoor-reliëf van Schoonhoven beschoren, maar het kende andere tijden. In 1958 werd het op een wand in de lokettenhal aan de Hippolytusbuurt aangebracht. Een blikvanger. Groot, bruinig, groenig, grijzig, grillig, zo hing het daar. Elke dag kwamen er talloze klanten; er stonden soms lange rijen wachtenden, die allemaal ooit wel naar die Schoonhoven hebben gekeken. Geen kunstminnend publiek, zoals in de musea. De commentaren waren ook niet altijd even positief. Voor sommige postklanten mocht het ook wel verdwijnen. Kunst roept reacties op, welke dan ook.

Het reliëf was een cadeau van de gemeente Delft aan de PTT voor het toen gemoderniseerde postkantoor. De schenking kwam tot stand na advies van George de Brauwere, een kunstkenner, die vanaf de vroege jaren '50 tot in de jaren '60 in het Delftse museum Prinsenhof de gerenommeerde Contour-tentoonstellingen organiseerde.

Postkantoor met reliëf 1958, foto KPN.

Contour ging ter ziele, en met de postkantoren is het evenmin goed afgelopen. Ook in Delft werden ze allemaal gesloten. In 1990 werd het postkantoor aan de Hippolytusbuurt terug gebracht tot een wijkkantoor, en verdween het reliëf van Jan Schoonhoven uit het beeld. Aan het Delflandplein bij het winkelcentrum In de Hoven kwam een nieuw postkantoor, maar de 'Schoonhoven' keerde niet terug. Rond 2005 werden beide kantoren gesloten. Nog even kwam er eentje aan de Zuidwal, maar niet voor lang. Postagentschappen in allerlei winkels moesten het overnemen. Kunst aan de muur is daar nergens meer te bekennen.

Het idee dat het Schoonhoven-reliëf van de aardbodem was verdwenen had inmiddels post gevat. Vernietigd, op de schroothoop beland, dat was de gedachte. Maar dat bleek uiteindelijk niet het geval. Het werd opgenomen in de kunstcollectie van de Koninklijke KPN (die de 'post' van zich heeft afgeschud en zich op telefonie en internet heeft geworpen). Inmiddels is het reliëf per 1 december 2014 in bruikleen gegeven aan het Rijksmuseum in Amsterdam. Helaas is het op de collectie-website van het museum niet te zien, omdat de erven Jan Schoonhoven/Pictoright dat afschermen in verband met auteursrechten. Voor het publiek valt er dus nu niets meer te zien, tenzij het werk ergens wordt geëxposeerd, zoals tijdens de grote Schoonhovententoonstelling in het Museum Prinsenhof, 2015.

Bij de afdeling Beeld en Geluid van Erfgoed Delft is een lange brief te vinden van Jan Schoonhoven zelf over zijn reliëf. Waling Boers schreef er enige uitleg bij. Boers vond de brief tijdens zijn onderzoek "Kunst, kunstenaars en het staatsbedrijf der PTT". Hij schreef er over in 1987 over in het blad Jong Holland. De brief dateert van 10 november 1958. De familie Schoonhoven woonde toen nog in de Kerkstraat nr. 19, waar nu het Microtheater is.

Later werd het Vrouw Juttenland 19.

Schoonhoven met vrouw Anita en zoon Jaap, die is afgebeeld op een schilderij door Anita. 1967

Schoonhoven legt in de brief uit waarom hij reliëfs is gaan maken: als een andere vorm van de structuurschilderijen, die een opkomend fenomeen waren in de moderne kunst van de jaren '50. Schilders, die op deze manier werkten, brachten met dikke verflagen reliëf en dus meer diepte en dimensie in hun werk. Zulke werken waren meer beeldhouwkundig dan schilderkundig, schrijft Jan Schoonhoven. Hij zocht naar een andere manier om dat 'beeldhouwkundige' te realiseren: "Ik ben begonnen op een vlakke ondergrond van carton of hardboard lage stroken karton te plakken, waartussen ik als opvulling pap van papier-maché aanbracht." Omdat papier-maché lang nodig heeft om te drogen, zocht hij naar een alternatief. Iemand van de Haagse Courant, die met hetzelfde probleem zat, adviseerde hem plastic-plamuur te gebruiken. Daarmee vulde hij vervolgens de vakken op, die hij had gemaakt, en dat beviel goed. De kartonnen stroken en ook kokers, die hij gebruikte werden steeds hoger, wel tot vijftien, twintig en soms ook dertig cm, maar uiteindelijk ging hij weer terug naar tien cm. De kokers werden ook afgekeurd.

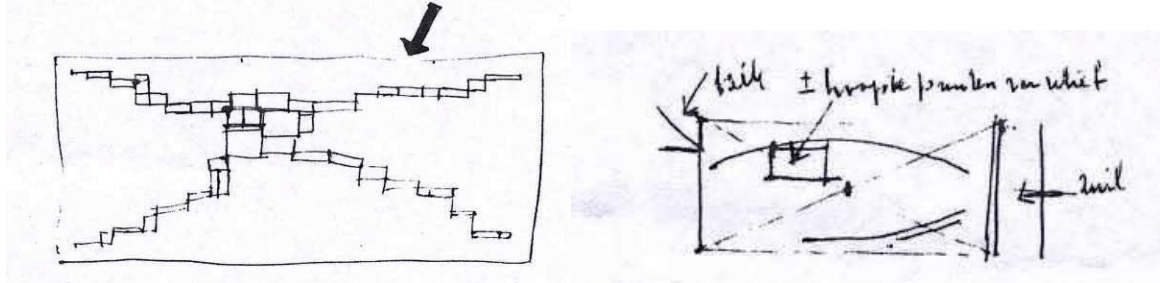

We zijn dan inmiddels aangekomen in 1957, 1958. De grillige vormen in de reliëfs uit die tijd ontstonden door de opstaande stroken stuk te slaan. Soms zelf door er een zware steen tegenaan te gooien. Jan Schoonhoven Hij legt het

allemaal uit om aan te geven dat het reliëf in het Postkantoor het resultaat is van een ontwikkeling in zijn werk. Vanwege de "omringende architectuur" in het Postkantoor is dat reliëf echter juist niet gekneusd, waardoor het een geometrisch karakter heeft gekregen. Wel ontstond het op dezelfde manier als zijn andere reliëfs. Er werd niet eerst een concept gemaakt; het ontstond spontaan. "Onder het werken door groeit de compositie en worden er de nodige wijzigingen aangebracht. Ook in Delft is zo gewerkt", schrijft hij. Bij een tekening, die hij voor de brief maakte van het beginstadium van het Postkantoorreliëf, licht hij toe dat de vezelboardplaat die als basis diende tijdens het werken, niet aan de wand hing, maar was neergelegd "op een drietal cantinetafeltjes".

Volgens andere documentatie heeft Jan Hendrikse, een andere Delftse Nul-kunstenaar, hem geholpen bij het verven. Maar in de brief wordt dat niet genoemd.

“Nadat het reliëf gedroogd was werd het geheel 2x in de grondverf gezet en met lakken afgeschilderd”. En: “Toen de verflaag er op zat en de kleuren in orde waren bevonden, is het geheel nog door mij van een lijmlaagje van violette tint voorzien, waardoor het te sterke glansen van de lak werd verminderd en het geheel een violet patina kreeg. Overigens was dit een laatste behandeling ter versteviging”.

Uitleg door Jan Schoonhoven. Links eerste opzet. Rechts de boogvormen en hoogste punt.

Schoonhoven vindt dat inzicht in zijn werkwijze zeker van belang is voor het begrip van de bedoeling van het reliëf. “In de tegenwoordige kunst is de actie, het doen op zich, een wezenlijk bestanddeel. .... de handeling, het spontane, het niet van tevoren bedachte, is medebepalend geweest”.

Toen het kunstwerk eenmaal hing op de plek die ervoor was aangewezen (en die ook van invloed was op de vorm en kleur van het reliëf) vroeg de PTT Schoonhoven uit te leggen wat het eigenlijk voorstelde. Schoonhovens antwoord was eenvoudig: ik werk abstract, non-figuratief, voorstellingsloos en mijn reliëf heeft derhalve geen bedoeling om iets van de zichtbare werkelijkheid weer te geven. Je moest er ook geen symboliek in zoeken voor ‘verdraagzaamheid’ of ‘bedrijvigheid’. “Het stelt alleen zichzelf voor, en om met Mr. Jak van der Meulen te spreken, ook ons aan onszelf”.

Maar hij heeft bij het maken dus wel degelijk rekening gehouden met de plek. Aansluitend op de lijnen in het plafond, moest het reliëf een soort afsluiting worden. Doelbewust maakte Schoonhoven daarom horizontale lijnen, waarvan er twee licht gebogen zijn. De bovenste buigt naar boven, als het ware om het plafond te steunen. Om te voorkomen dat die boogvorm optisch zou gaan ‘zakken’ is er meer naar onderen een lichte buiging in tegenovergestelde richting.

Het hoogste punt in het reliëf ligt aan de bovenzijde, links van het midden. Ook dat is met opzet gedaan, rekening houdend met allerlei factoren in de directe omgeving. De kleur lijkt niet van belang, maar oefent toch “een medebepalende werking” uit. Schoonhoven in zijn brief: “Tegenover het donkerbruin van het plafond, grijs van omgeving, zwart van de zuilen, en het oker van het travertin werd, mede op suggestie van architect Bok, besloten tot een overwegend gebruik van de rode kleur. Verder werden wit, oker, zwart, rose gebruikt met een uiteindelijk patina van violet”.

Het wonderlijke is dat bezoeker van het postkantoor zich bruin, groen en grijs herinnert. En door deze toelichting wordt geconfronteerd met de onbetrouwbaarheid van zijn geheugen.

Els Kemper